KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

6e JAARGANG - APRIL-MEI 1963 - NR. 2

INHOUD

DE GEMEENSCHAP

Boeiende lectuur 27
De ledenwerving 29
Noteert u dit even? 30
Afscheid van Mejuffrouw Wolf 31
Oriëntatie in het groepsgesprek (deel III) 32
Gespreksschema's en hun gebruik 33
Het H.V in de samenleving 38
Centrum voor Humanistische Vorming 39
Nieuwe functionaris 41
De leidende grondgedachten van het moderne a-godsdienstige humanisme en hun onderlinge samenhang 42

GEESTELIJKE VERZORGING

Hulp per draad 46
Zieken- en bejaardenbezoek 47

KADER

ORGAAN VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

REDACTIE: TH. W. POLET, EMMALAAN 16, SOESTDIJK, TELEFOON 02955-2508

ADMINISTRATIE: OUDEGRACHT 152, UTRECHT, TELEFOON 030—10163

De Gemeenschap

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN

BOEIENDE LECTUUR

Voor degeen die het met veel zuchten en zwoegen in elkaar heeft gezet klinkt het misschien overdreven als ik verklaar, dat ik de jaarverslagen van onze gemeenschappen boeiend vind. Dat komt natuurlijk ook doordat ik de besturen ken, vergaderingen heb meegemaakt en wat van de zorgen en problemen kan aanvoelen.
Ik schrijf dit niet om degenen die tot nu toe verzuimden het verslag te zenden daartoe nogmaals aan te sporen. Als ze niets van zich laten horen, krijgen ze wel een briefje. Het valt trouwens best mee deze keer, het grootste deel is binnen.
Maar een goed verslag, dat rijkelijk voorzien is van gegevens, kan een beeld geven van de situatie. Althans gedeeltelijk, zonder de contacten die ik met onze bestuurders heb, zou het niet voldoende zijn, of liever, daardoor krijgen al die zakelijke feiten de onmisbare achtergrond. Ik weet iets van de moeite die men zich moet geven om bepaalde dingen tot stand te brengen en die in het jaarverslag met enkele woorden afgedaan worden.
In het verslag van het hoofdbestuur, dat op het congres in behandeling komt zijn de geschiedenissen van onze gemeenschappen bijeen gevoegd en wordt een algemeen oordeel uitgesproken. Maar op die wijze ontbreekt een nuancering, waardoor de toestand in elke gemeenschap afzonderlijk niet duidelijk is. Dat kan ook niet, niemand zal verwachten dat we van onze ruim 80 gemeenschappen gegevens gaan opnemen.
Eén uitzondering wordt gemaakt, namelijk t.a.v. het ledencijfer. In het verslag van het H.B. staat iedere keer de kolom afgedrukt met het aantal leden bij het begin en het eind van het verslagjaar. Die cijfers kloppen ook wel, maar ze zeggen niets, of tenminste heel weinig. In de gemeenschap, die het jaar begon met 221 en eindigde met 229 heeft zich rondom deze nuchtere cijfers met een netto winst van 8 een hele gescheidenis afgespeeld. En die historie lezen we dan in het jaarverslag. Want in werkelijkheid heeft men niet 8 leden gewonnen, maar 18, zijn er bovendien 17 uit een andere gemeenschap bijgekomen. Dat is al een vooruitgang van 35. Maar er moesten er 27 worden afgevoerd, nl. 15 die verhuisden, 8 die bedankten en 4 die overleden zijn.
Waarom vermeld ik dit hier zo uitvoerig? Om te waarschuwen tegen een soort pessimisme, dat het eigenlijk weinig zin heeft je voor ledenwerving druk te maken als het netto-resultaat zo gering is. Als men b.v. in bovenstaand voorbeeld niet 18 nieuwe leden had gewonnen, dan was

er een *verlies* van 10 geweest. Maar er is nog iets anders. Uit deze cijfers, en dat spreekt uit vrijwel alle jaarverslagen, blijkt dat die humanisten een nogal bewegelijk volkje zijn en veel verhuizen. In grote gemeenschappen en federaties verhuist men van oude buurten naar nieuwe woonwijken, maar ook in andere gemeenschappen vindt men weinig stabiliteit. Natuurlijk is dit niet overal en in dezelfde mate het geval, maar het is een verschijnsel waaraan we veel aandacht moeten besteden. Ik hoop binnenkort eens een statistiekje hierover te publiceren, dat heel merkwaardige dingen te zien geeft.
En nu heb ik, en trouwens ik niet alleen, het angstige gevoel, dat er van die verhuizende leden er nog al eens iemand tussen wal en schip raakt. Natuurlijk niet de actieven, die melden zich wel in hun nieuwe woonplaats, waarbij we dan moeten hopen, dat ze ook op een prettige manier welkom worden geheten en zo gauw mogelijk het gevoel krijgen dat ze er bij horen. Maar die anderen, die grote groep van leden, die lid zijn omdat ze het Verbond een nuttige instelling vinden, die trouw hun contributie betalen, maar zich nooit ergens vertonen. Ze hebben daarvoor in de meeste gevallen ook heel aanvaardbare redenen, en waar een groep contactpersonen bestaat, zal men, d.w.z. het bestuur, daarvan ook wel op de hoogte zijn. Zo zijn ze echter niet allemaal, en het kan voorkomen dat men het vertrek behalve dan administratief, helemaal niet bemerkt. Het komt nog al eens voor, dat ik op een bestuursvergadering een discussie meemaak, waarbij dan voor een of ander karweitje namen worden genoemd en iemand opmerkt: o, die, die is al jaren geleden verhuisd. Nogmaals, het zal in de boeken wel allemaal kloppen, hoewel? Nog maar enkele weken geleden beklaagde zich een niet geheel onbekend lid, hoofdbestuurder, spreker, schrijver en wat al niet meer er zich over, dat hij al meer dan twee jaar in een gemeenschap woonde en blijkbaar niet in de kaartenbak zat, want hij kreeg nooit een convocatie, contributie werd niet gevraagd en niemand had ooit de moeite genomen hem eens op te zoeken of te bellen. Daar klopt iets niet. Nu zal deze man niet weglopen, maar daar mag men niet op rekenen.
Ik weet wel, dat fouten niet altijd zijn te vermijden. Onze bestuurders moeten het allemaal in hun vrije tijd doen, het betekent een offer, waarvan ik aanneem dat ze het met graagte brengen. Zonder die gezamenlijke inspanning zouden we ook niet zo ver gekomen zijn als nu het geval is. Maar ook de dingen die we voor ons plezier doen zijn het waard zo goed mogelijk gedaan te worden. En het is een pijnlijke zaak, als we tientallen leden zouden verliezen, niet omdat ze bedanken, maar zoek raken terwijl dit voorkomen kan worden. Over dat bedanken is trouwens ook nog wel het een en ander te zeggen. Dat bewaren we dan maar voor een volgende gelegenheid.

Polet

DE LEDENWERVING

Was de vorige maal een man aan het woord, die bij het bezoeken en inlichten van belangstellenden vooral wees op de betekenis van het Verbond in zijn geheel, dit keer hebben we te doen met iemand, die blijkbaar al vele malen heeft meegemaakt, dat aanvankelijk enthousiaste nieuwe leden spoedig weer verdwenen als ze merkten, dat hun hoog gespannen verwachtingen niet bevredigd werden. Het is duidelijk, dat het hier een speciale categorie betreft, nl. vooral zij, die bij het Verbond iets van een gemeenschapsgedachte verwerkelijkt denken te zien. In dit verband wijzen wij ook op de reeks artikelen in „Mens en Wereld" over stijl. Het is overigens een troost, dat het niet overal zo benauwend is als in de gemeenschap van de schrijver van onderstaande ontboezeming. (red.).

Hoera, een nieuw lid!

Als secretaris van een middelgrote gemeenschap zou ik vroeger een gat in de lucht gesprongen hebben. Na de lange jaren als bestuurder vergaat het me nu anders. Ging ik vroeger vol optimisme met de nodige papieren en het in te vullen aanmeldingsformulier naar de „toekomstige humanist", tegenwoordig ga ik met een paar brochures, maar zonder aanmeldingsformulier. Eerst gaan we eens praten en peilen, eens zien uit welke motieven men lid wil worden en of deze voldoende zijn voor het pionierswerk, dat humanisme heet. De aanmelding geschiedt veelal wel bewust, maar de aanmelders hebben in hun leven soms zoveel teleurstellingen ondervonden, dat als we hen niet eerlijk zeggen, hoe het humanistisch „gemeenschapsleven" is, deze mensen een klap krijgen die hen er toe brengt ons na een jaar weer te verlaten. Hoe probeer ik nu de teleurstelling te voorkomen? Als het gaat om het geven van inlichtingen geef ik een eerlijk overzicht van de toestand, nl. een pionierende groep buitenkerkelijke humanisten, die proberen een eigen geestelijk levenspatroon te ontwerpen, een poging die met vallen en opstaan gepaard *moet* gaan. Ik verheel niet, dat het gemeenschapsleven daardoor ook veel „downs" kent (amateurisme) en zo nu en dan een „up". Ik vraag wat men al van ons weet en verwacht, waarna een volgend bezoek kan volgen.
Bij het bezoek aan iemand die zich al als lid heeft gemeld, weiger ik beslist de eerste avond reeds een aanmeldingsformulier in te vullen. Ik eis van het nieuwe *lid*, de nieuwe *humanist*, dat hij nadenkt over de harde feiten, die onontkoombaar voor hem zullen zijn, d.w.z. gemis aan gemeenschapsleven, aan contact, aan medewerking door de leden etc. etc. Daarna wijs ik op al hetgeen het Verbond heeft bereikt, maar dat treft het lid zo weinig in zijn persoonlijk leven. Dat moet hij in de gemeenschap vinden.
Zolang deze mensen, die wellicht met grote verwachtingen bij ons komen zich van dit alles niet terdege naar mijn mening rekenschap hebben gegeven, *schrijf ik ze niet in als lid.*
Men wordt niet zo maar lid van ons Verbond om er volgend jaar weer uit te lopen. We moeten wat dat betreft een hardere mentaliteit gaan kweken. De nieuwe leden moeten weten, dat ze lid worden van een groeiende, worstelende organisatie, waarbij het een voorrecht is mee te

werken en offers te brengen. Ze moeten blijk geven om ondanks teleurstelling trouw te blijven.
Dat bereiken we niet door met een blij gezicht onze nieuwe leden te wijzen op onze bijeenkomsten en al datgene wat het Verbond doet en onze knappe bollen wel eens hebben neergepend.
Is er een weekje over deze „hardheden" nagedacht, dan vraag ik, voordat het formulier wordt ingevuld nogmaals of ze akkoord gaan met de kans op:

a. gemis aan gemeenschap.
b. gemis aan geregelde bijeenkomsten.
c. gemis aan geestelijke leiding

en of ze bereid zijn tot een zekere trouw, ondanks het lid zijn van een organisatie in opbouw. Wordt dit alles met ja beantwoord, dan pas vul ik het formulier in. Dat formulier is voor mij niet alleen een papiertje voor aanmelding. Het invullen ervan dient een zekere betekenis te krijgen. Men wordt door deze *daad* lid van een geestelijke organisatie, die de mens op een beter plan wil brengen. En daarom mogen we eisen, dat dit invullen ook met wat meer zorg wordt omringd.

W.N.

NOTEERT U DIT EVEN?

Afvoeren sprekerslijst

Van Dr. M. C. D. Kuilman te Voorburg kregen we bericht, dat hij zich voor het komende seizoen niet meer beschikbaar stelt. Wij verzoeken de secretarissen daarom zijn naam op de sprekerslijst door te halen.
Dr. A. van Kreveld te Beetsterzwaag gaat voor een jaar naar Amerika. Hij is dus voorlopig niet beschikbaar.
Ook de Heer Joh. Jansen moet geschrapt worden, hij is te veel afwezig.

Nieuwe functionarissen

Behalve de heer J. Koops, die geestelijk raadsman voor het Waterweggebied is (zie vorig nummer van Kader) en de heer M. W. Verduijn, die in dit nummer wordt geïntroduceerd, zijn nog twee functionarissen aangesteld.
Het zijn resp. de heren C. Uitenbogaard te Amsterdam, die zal optreden als assistent-geestelijk raadsman voor de Inrichtingen van Justitie en L. Esmeijer te Leiden, die over enige maanden wetenschappelijk medewerker wordt. De heer Uitenbogaard is al in functie.

Regionale conferenties

Het Dagelijks Bestuur overweegt dit najaar twee regionale conferenties op De Ark te houden met vertegenwoordigers van gewesten en gemeenschappen. De proef met dit soort bijeenkomsten kan als geslaagd worden beschouwd. Binnenkort zullen de data bekend gemaakt worden.

Afwezigheid organisatie-secretaris

Org.-secretaris Polet zal van half juni tot eind augustus voor familiebezoek in Canada zijn. Nog afgezien van het feit, dat hij dan geen brieven enz. kan beantwoorden, hij zal ook geen afspraken kunnen maken voor bezoeken aan de gemeenschappen. Aangezien te verwachten valt, dat hij de eerste maand na zijn terugkomst wel het e.e.a. zal moeten inhalen, kan hij in 1963 in september geen spreekbeurten aannemen.

Conferentie leiders gespreksgroepen

Ook in het najaar wordt de gebruikelijke conferentie gehouden met de leiders van de gespreksgroepen in de gemeenschappen. Nog voor de vakantie zal een vragenlijst worden rondgezonden. Aangezien niet precies bekend is, in welke gemeenschappen thans regelmatig vaste gespreksgroepen werken is het wel gewenst, dat de besturen hiervan op korte termijn aan de secretaris van de Commissie Groepsgesprek. Polet, opgave verstrekken.

Landdag 1963 (23 mei)

Deze keer in Rotterdam in het Groothandelsgebouw (naast het Centraal Station). Spreker Dr. J. P. van Praag, artistieke medewerking o.m. van Otto Sterman. Verschillende actracties, o.a. een bezoek aan het Metrostation. Kosten voor volwassenen *f* 2,50, voor kinderen beneden 14 jaar *f* 1,50. Verdere gegevens bij de besturen der gemeenschappen en in In en Om.

AFSCHEID VAN MEJUFFROUW WOLF

Bijna zolang als het Verbond bestaat heeft mejuffrouw Wolf op het Centraal Bureau haar taak vervuld.

Deze taak bestond voor een groot deel uit de verzorging van het stencilwerk en een ieder, die enigszins op de hoogte is met de gang van zaken, weet hoe groot deze stroom van circulaires en documentatiemateriaal is.

Zonder ooit te ontbreken, altijd met die niet te stuiten energie, heeft zij ruim 15½ jaar haar waardevolle taak in onze organisatie vervuld.

Met gemengde gevoelens zien wij haar gaan. Zeker, wij gunnen haar van harte een lange en gelukkige levensavond en ook de rust en een andere besteding van haar tijd. Haar vertrek zal echter een leegte achterlaten, die niet wordt gecompenseerd — niet gecompenseerd kàn worden door jongere krachten, ook al doen zij dit werk op een nog zo verdienstelijke manier — want het is haar persoonlijkheid die wij moeten missen en die de leegte veroorzaakt.

Onze welgemeende dank — namens talloos velen in het Verbond — voor wat u, mejuffrouw Wolf, in al die jaren voor het Verbond hebt gedaan.
Voorts onze beste wensen. B.

ORIËNTATIE IN HET GROEPSWERK
(deel III)

De groepsleider

Elke groep heeft een leider, die tot de groep zelf behoort. Bekend is de onderscheiding tussen de formele leider: degene, die officieel is gekozen of aangesteld en de informele leider: degene die als tegenspeler van de formele leider door de groep als haar woordvoerder of aanvoerder naar voren wordt geschoven.
De *taak* van de leider is steeds: *de groep helpen haar doel te bereiken.* Uit deze beschrijving volgt, dat de leider een dienende taak heeft. De leider helpt de groep en *niet:* de groep helpt de leider tot verhoging van zijn glorie. Iedereen weet, dat het de leider is geweest, die de groep tot haar prestatie heeft geleid, maar de goede mentaliteit van de leider is, dat hij zelf de groepsprestatie voorop stelt en pas daarna zijn eigen prestatie haar plaats geeft.
De groepsleider heeft een dubbele taak: hij moet meedoen aan het programma èn hij moet zien wat er gebeurt. Daarbij moet hij niet alleen zien hoeveel werk er verzet is, maar hij moet ook waarnemen, wat er in groep, tussen haar leden onderling gebeurt. Deze dubbele taak: tegelijkertijd meedoen en waarnemen maakt de leidersfunctie tot een zware taak. Dit laatste wordt ons nog duidelijker, als wij eens nader bezien welke verantwoordelijkheden de leider heeft. Deze gaan in drie richtingen:
De leider heeft verantwoordelijkheden t.o.v.

1. *de individuele leden,* de mensen als zodanig. Hij kan niet volstaan met omgaan met de groep, hij moet ook openstaan voor de individuen.
2. *het doel van de groep.* Hij moet zorgen, dat de groep haar doel bereikt, haar programma afwerkt.
3. *het geheel,* waartoe de groep behoort. Dat is in de eerste plaats de organisatie, waartoe de groep behoort. Elke groep heeft de neiging een tegenstelling te zien tussen zichzelf en de rest van de organisatie. De leider moet die tegenstelling overbruggen, hij moet de groep integreren in het geheel, hij moet het werk van de groep steeds inpassen in de algemene doelstellingen van de gehele organisatie. Elke groep functioneert echter niet alleen binnen een bepaalde organisatie of instelling, maar ook binnen een maatschappelijk geheel. En ook voor de gehele samenleving is van groot belang, dat de groep een positieve, vruchtbare bijdrage levert tot het welzijn van het geheel.

Soorten leiderschap

Tot slot van onze beschouwingen over het leiderschap maken wij nog een onderscheiding naar de wijze waarop leiding gegeven kan worden. We onderscheiden de volgende typen:

1. *de autoritaire leider.*
   Die neemt zelf alle beslissingen, deelt het werk uit, pleegt geen overleg.

2. *de laissez-faire leider.*
   Hier heerst vorstrekte vrijheid. De groep stelt zelf haar programma op en voert het ook zelf uit. De leider handhaaft alleen de orde.
3. *de democratische leider.*
   Hier biedt de leider de groep plannen, ideeën en mogelijkheden en stelt samen met de groep het programma op. De groep mag kiezen, discussiëren en aanvaarden of verwerpen.

Het is duidelijk, dat het laatste type het juiste type is in het kader van het moderne groepswerk.

(wordt vervolgd)
J. de Leede

GESPREKSCHEMA'S EN HUN GEBRUIK

Gesprekschema's zijn enerzijds ondingen en anderzijds kunnen we er moeilijk buiten.

Waarom zijn het ondingen?

Omdat ze bezwaren hebben. Die bezwaren moeten we onderkennen, om ze vervolgens zoveel mogelijk te kunnen elimineren.
Een eerste bezwaar, dat bijna een gevaar genoemd kan worden is, dat ze het vrije denken zouden kunnen belemmeren. Met behulp van een goed doordacht schema zou men het denken van een groep in een zeer bepaalde richting kunnen sturen en de groep naar vooraf bepaalde conclusies kunnen leiden. Men zou daarmee — op onhumanistische wijze — de groep, zonder dat deze zich daarvan bewust is, zijn geestelijke vrijheid ontnemen of beperken. Zoals men dat b.v. in bedrijven zou kunnen doen: Een probleem, waarin maatregelen genomen moeten worden, wordt dan in groepsdiscussie aan de orde gesteld. De gespreksleider praat, zonder dat de groep dit merkt, naar de vooraf reeds vaststaande maatregelen toe. Het voordeel voor het bedrijf is dan, dat de groepsleden bij de doorvoering van de maatregelen meewerken, doordat zij het gevoel hebben ze zelf gesteld te hebben. (Wie nu niet goed leest, zou al slachtoffer van een dergelijke suggestieve methode kunnen worden. Hij zou namelijk tot de conclusie kunnen komen, dat deze methode gewoonlijk in het bedrijfsleven wordt toegepast. Hij heeft dan niet in zich opgenomen dat er staat: zoals men dat b.v. in bedrijven *zou kunnen* doen. En men komt des te eerder tot zo'n over de woorden heenlezen, naarmate men eerder zulke methoden in het bedrijfsleven verwacht, dus naarmate men tot die opvatting meer psychisch is gepredisponeerd. In dat geval is het een voorbeeld van wat we bedoelden.)
In onze gespreksgroepen is dit gevaar alleen te keren als de gespreksleider er diep van overtuigd is, dat mensen over de dingen verschillend mogen denken, dat zij de conclusies, die in een gesprekschema zijn voorzien, of die van de gespreksleider, niet behoeven te onderschrijven. Wanneer dus, ondanks het gesprekschema, het gesprek open blijft voor niet in het schema voorziene gedachten, argumenten, aspecten en conclusies.

Een tweede bezwaar, dat gesprekschema's hebben is, dat ze verstarrend kunnen werken, dat ze de spontaniteit van het gesprek kunnen belemmeren en geen ruimte bieden aan allerlei gedachtenassociaties die in een gesprek opkomen en die het gesprek een heel andere, maar misschien door de groep wel zeer gewenste wending kunnen geven. Een door zo'n gedachtenassociatie opgeroepen thema zou in de groep wel eens zo sterk kunnen leven, dat men liever daarover dan over het door het schema aan de orde gestelde onderwerp zou willen verder praten.
Wanneer dit zich voordoet is er geen bezwaar tegen, dat men, met instemming van de groep, naar dat nieuwe onderwerp overstapt, behalve het bezwaar, dat men daarover dan . . . geen schema heeft. Men zal daarom niet zonder goede redenen van onderwerp veranderen. Er is ook immers nog de mogelijkheid om het spontaan opgekomen nieuwe onderwerp naar een volgende bijeenkomst te verschuiven en het dan . . . met een schema voorbereid, te bespreken.
Overigens valt de mogelijke verstarrende invloed van een schema te beperken als de gespreksleider het schema soepel hanteert, er dus niet al te strak aan vasthoudt. Het moet hem meer tot steun en leidraad dienen, dan dat hij de eis zou stellen dat het precies wordt gevolgd en afgewerkt.

Een derde bezwaar sluit nauw bij het zojuist genoemde tweede aan. Een schema stelt een vooraf bepaald onderwerp aan de orde en men zou de groep liever willen laten praten over de vragen en problemen die bij de groepsleden zelf leven. Met dit laatste stemmen we geheel in, maar als men zonder voorafbepaalde onderwerpen om de tafel zou gaan zitten, dan zouden er wel eens geen onderwerpen van voldoende importantie naar voren kunnen komen, niet doordat er geen vragen en problemen in de groep zouden leven, maar doordat men ze niet zomaar plotseling formuleren kan. En áls er al onderwerpen opkomen dan komen ze niet tot hun volle recht, doordat de gespreksleider er zich niet op heeft kunnen prepareren en er geen gesprekschema is. Ook dit bezwaar kan grotendeels worden ondervangen, wanneer men namelijk bij voorbaat schema's kiest die de algemene levensproblematiek tot onderwerp hebben en die daardoor dus ook bij voorbaat aansluiten bij de problemen die in de groep leven. Zulke schema's kunnen dan bovendien het beste die algemene levensproblemen niet rechtstreeks en in theoretische en abstracte zin aan de orde stellen, maar uitgaan van concrete levenssituaties, waarin ieder zich zelf geplaatst zou kunnen zien en zich kan inleven. Het aansluiten bij wat in de groep leeft is een goed beginsel, maar het kan ook op deze wijze goeddeels — en nu goed, dat is met schema voorbereid — worden gerealiseerd. Men bedenke bovendien dat, als men de groep onderwerpen laat aanvoeren, meestal maar een toevallige en willekeurige reeks naar voren komt, die evengoed door een andere vervangen kan worden.
Daarbij komt nog, dat we met onze gespreksgroepen iets zeer bepaalds voorhebben. We willen de groep niet over welke willekeurige onderwerpen dan ook laten praten, maar over onderwerpen, die iets met onze humanistische levensovertuiging te maken hebben. Dat sluit weinig beperkingen in, want het terrein omvat het gehele leven met al zijn aspecten. Maar de politieke vraag of Engeland tot de E.E.G. zou moeten toetreden of niet hoort er toch niet rechtstreeks onder, evenmin als de vraag welk

automerk men het liefst berijdt. Het weloverwogen inbrengen van onderwerpen kan dus vooral bevorderen, dat men inderdaad over essentiële levensvragen praat.
Wanneer echter blijkt, dat een bepaald probleem de groep werkelijk bezighoudt, dan zal men er graag op aansluiten, maar ook dan nog kan men de bespreking veelal beter verschuiven naar een volgende keer, opdat het, met schema, kan worden voorbereid.

Gesprekschema's hebben dus hun bezwaren zij het, dat deze bezwaren weer grotendeels kunnen worden geëlimineerd.

Waarom dan toch gesprekschema's?

Omdat we er moeilijk buiten kunnen. Omdat ze zoveel voordelen hebben, dat we de bezwaren op de koop toenemen.
Sommige van die voordelen zijn hierboven al aangeduid, o.a. toen we erover spraken dat de aard van de onderwerpen door goed voorbereide schema's zou kunnen worden bepaald en gericht naar de levensovertuigelijke achtergronden. Maar er zijn nog andere voordelen.
Zonder gesprekschema zou de taak van de gespreksleider onnodig zwaar en veelal te zwaar zijn. Hij zou dan nl. twee dingen tegelijk moeten beheersen en tegelijkertijd moeten toepassen. Hij zou de gespreksleiding in gesprekstechnische zin moeten voeren en tevens alle aspecten, die aan een onderwerp vastzitten moeten zien en zonodig inbrengen. Meestal heeft hij aan de gespreksleiding op zichzelf zijn handen, of liever zijn hoofd, al vol: Is er niet een die een schuchtere poging doet, wat in te brengen, maar nog niet durft? Kan ik hem zijn kans geven? Domineert er niet een teveel? Waar kan ik die langprater het beste onderbreken? Dwalen we niet af? Op welke uitspraak van een deelnemer moeten we nog terugkomen? Zal ik het besprokene nu samenvatten en hoe gaan we dan verder? Enz. De gespreksleider moet dan al heel wat mans zijn als hij tegelijkertijd in geestelijke zin leiding wil geven: Het gesprek op niveau houden; zorgen, dat werkelijk belangrijke aspecten aan de orde komen; het gesprek diepte geven; er een overzichtelijk geheel van maken, enz. Daarvoor moet hij terug kunnen grijpen naar een vooraf geprepareerd schema, waarin de diverse aspecten in logische volgorde zijn opgesteld.

Aan de gespreksleider behoeft dan ook niet de eis te worden gesteld, dat hij zelf bij voorbaat alle aspecten van een probleem kan overzien en met name niet, dat hij onmiddellijk zicht zal hebben op de levensbeschouwelijke achtergronden, die het probleem heeft. Het schema kan door een ander, eventueel ter zake meer deskundige zijn opgesteld.
Zonder schema blijft het gesprek ook gemakkelijk aan de oppervlakte, nl. dan wanneer de groep, noch de gespreksleider de verderreikende aspecten ziet. Daardoor kwam b.v. van een in gesprekstechnische zin goede gespreksleider de klacht: Mijn groep is over een onderwerp altijd zo gauw uitgepraat. Illustratief is ook het volgende, aan de praktijk ontleende voorbeeld: Men sprak over een uit de groep opgekomen probleem. Iemand had bij de kledinginzameling na de stormramp van 1953 een nog heel goede jas gegeven. Het was echt een offer voor hem. Later had hij in een krant gelezen, dat er zoveel kleren waren gegeven, dat

grote hoeveelheden waren verbrand. Zijn reactie daarop was: Als er ooit weer een ramp zou gebeuren ... hem niet meer gezien ... hij zou nooit meer iets geven. De groep is aan de oppervlakte gebleven: Was dat van die verbranding nou wel waar? In welke krant had dat dan gestaan? Waar was dat dan gebeurd? Enz. Het diepere en eigenlijke probleem, nl. dat van 's mans reactie, was buiten gesprek gebleven. Een gesprekschema had hier de gespreksleider de weg kunnen wijzen.

Dit voorbeeld moge simpel zijn, maar soortgelijke situaties doen zich regelmatig in gespreksgroepen voor, en het is minder eenvoudig dan men meestal denkt, om het gesprek naar de diepte en naar de achtergronden van het leven te leiden. En daarom, het zij nog eens gezegd, gaat het toch in een humanistische gespreksgroep. Het zijn dikwijls subtiele wendingen, die het gesprek die diepte kunnen geven. Een volgend voorbeeld moge dit illustreren:
Uitgangspunt voor het gesprek is een heel eenvoudige levenssituatie: U ziet op straat een dronken kerel lopen. Hij wil juist al slingerend de weg oversteken, als er in volle vaart een grote trailer komt aanrijden. De dronken man ziet hem kennelijk niet. De — welgekozen — startvraag uit het schema is: *Wat doet u in dat geval?* De groep reageert onmiddellijk. Men zou ingrijpen door schreeuwen, de man ervoor wegsleuren, enz. Maar dan? Hoe zult u het gesprek voortzetten? Men kan over 't alcoholvraagstuk gaan praten, maar dat was uw bedoeling niet. U wilde met deze levenssituatie een gesprek over de diepere drijfveren van 't menselijk handelen losmaken. Dan zit u aan het subtiele punt. Van uw volgende vraagstelling hangt af, of het gesprek inderdaad in die richting zal gaan en daar zijn diepte en inhoud zal vinden. Die volgende en direkt in de diepte dringende vraag wordt daarom: We zouden allemaal trachten in te grijpen. *Waarom eigenlijk?* En nu gaat de groep zich dáárvan rekenschap geven.
Aan gesprekschema's waarin deze en soortgelijke start- en vervolgvragen richting en inhoud van het gesprek aangeven, kan de gespreksleider een grote steun hebben.

Het werken volgens een gesprekschema geeft ook een grotere overzichtelijkheid aan het gesprek. Zonder schema komen de verschillende aspecten van een onderwerp voortdurend door elkaar heen aan de orde. Het gesprek krijgt gemakkelijk een verward karakter en alles blijft vaag en onuitgewerkt. Dat geeft in de groep een gevoel van onbevredigdheid en onzekerheid. Als men de verschillende aspecten van een probleem zoveel mogelijk onderscheidt en afzonderlijk bespreekt, zoals in een gesprekschema is voorzien, dan krijgt men houvast en de gespreksleider kan na de bespreking van een aspect een samenvatting geven, waardoor de groep duidelijk ziet, welke resultaten tot op dat moment zijn bereikt.
Met een schema voor zich zal het de gespreksleider ook gemakkelijker vallen verschillende aberraties, die regelmatig in een groepsgesprek voorkomen te corrigeren. Een groep dwaalt b.v. gemakkelijk van het onderwerp af.
Het volgende, helemaal niet uitzonderlijke, maar aan de praktijk ontleende voorbeeld moge daarvan een illustratie zijn: Een groep had tot thema het zedelijk waardebesef bij de mens. Het ging een tijdje goed,

totdat iemand kwam met een terzake dienend en uitstekend voorbeeld uit zijn eigen jeugd, uit de tijd dat hij bij de padvinderij was. Het gevolg van dit voorbeeld is echter geweest dat men de rest van de tijd niet meer over het zedelijk waardebesef heeft gesproken, maar over . . . de voor- en de nadelen van de padvinderij.
Tijdens het gesprek komen in de groep ook allerlei associaties op aan nevenproblemen, die met het onderwerp wel annex zijn, maar die het gesprek toch over een breed terrein zouden doen uitwaaieren. De gespreksleider moet over zulke nevenonderwerpen wel korte discussie toelaten, maar ze er daarna uitlichten en eventueel naar een volgende gespreksbijeenkomst verschuiven. Hij ontdekt echter zulke zijwegen gemakkelijker als hij er met zijn schema op is voorbereid. Een goed schema geeft namelijk ook de grenzen van het onderwerp aan.
Evenzo komt het regelmatig voor, dat de groep bij de bespreking van een bepaald aspect van het onderwerp vooruit grijpt op een aspect, dat beter later en afzonderlijk kan worden besproken. Met de steun van zijn schema kan ook hier de gespreksleider gemakkelijker ingrijpen en verschuiven. Daarbij zal hij ook inderdaad op zulke reeds gemaakte opmerkingen terugkomen en daarop inhaken bij het aan de orde stellen van het betreffende nieuwe aspect. Het is goed als hij duidelijk zichtbaar voor de groep aantekening maakt van een op dergelijke wijze verschoven punt, opdat de groep de zekerheid voelt, dat er op terug gekomen wordt.
Tenslotte zij nog opgemerkt, dat een goed en dus vooraf geprepareerd schema de groep ook kan beschermen tegen mogelijke eenzijdigheden, vooroordelen, emotioneel bepaalde kanten, enz. van de gespreksleider. Waarom zou hij die immers niet hebben? Ook een gespreksleider is een gewoon mens. In bovengegeven voorbeeld van de dronkaard en de trailer zou een gespreksleider-geheelonthouder b.v. heel gemakkelijk zijn meegegaan als de groep het drankvraagstuk zou zijn gaan bespreken, respectievelijk zou hij het zelf in die richting hebben gestuurd, terwijl het uitgangspunt met een ander, algemener en meer rechtstreeks in de richting van de levensovertuiging wijzend doel was gekozen. Het schema zal hem mede helpen zich ervoor te hoeden eigen gerichtheid en eigen stempel op de groep over te brengen.

Gesprekschema's hebben dus, zoals we zagen, voor- en nadelen. Als de nadelen worden gekend, kunnen ze grotendeels worden geëlimineerd en blijven de voordelen over.
Gesprekschema's zijn — en meer nog voor beginnende dan voor geroutineerde gespreksleiders — onmisbare hulpmiddelen om het gesprek richting en diepte te geven en er een overzichtelijk geheel van te maken. Ze geven groter zekerheid dat de groep na een gespreksavond niet het gevoel heeft van: We hebben zomaar wat rondgepraat, maar naar huis gaat met het gevoel: We hebben wat gedáán! en veel is ons helderder voor ogen komen te staan.
Een onbeantwoorde vraag is nu nog: Hoe komen we aan gesprekschema's? Daar zijn verschillende wegen voor.
Ze zouden vanuit het Verbond kunnen worden verschaft. Er zijn er ook reeds enige verschenen. De gespreksleiders zouden ook, voor zover ze daartoe in staat zijn, maar deze deskundigheid behoeft niet van elke goede gespreksleider te worden verwacht, hun eigen schema's kunnen

maken. Zulke schema's zouden ook kunnen worden uitgewisseld. En tenslotte zou men de groep zelf zijn schema kunnen laten opmaken. Men zoekt dan in de groep gezamenlijk naar de verschillende aspecten van een vraagstuk, voordat men aan de eigenlijke bespreking begint. Daarbij zal de gespreksleider er scherp op moeten letten dat de groep een eenmaal gevonden aspect niet al aanstonds begint uit te werken, want de neiging daartoe is, blijkens de praktijk bijzonder groot. Ook de op deze wijze tot stand gekomen schema's zouden kunnen worden uitgewisseld. Het spreekt vanzelf, dat een gespreksleider zich op zijn schema terdege inwerkt, zodat hij er zich in thuisgevoelt. Een goede methode om dit te bereiken is, dat hij het in verkorte vorm in voor hem zelf voldoende aantekeningen herschrijft en met behulp van deze aantekeningen het gesprek leidt.

C. H. Schonk

HET H.V. IN DE SAMENLEVING

In Overijssel is het Verbond in de volgende instellingen vertegenwoordigd:

Stichting Alg. Rust- en Verzorgingshuis (Almelo)

Ned. Gesprekscentrum (Deventer)

Stichting Buurthuiswerk (Deventer)

Stichting Clubhuiswerk (Zwolle)

Stichting Sophia Ziekenhuis (Zwolle)

Stichting Alg. Gezinsverzorging (Deventer)

Ned. Consultatiebureau tegen alcoholisme (Deventer)

Alg. Emigratiecentrale (Enschede)

Vluchtelingen-comité (Enschede)

Instituut Joan Cele (Zwolle)

Pro Juventute (Zwolle)

Stichting Maatsch. Hulpbetoon (Hengelo)

Volksontwikkeling (Hengelo)

Federatie Vrouwenverenigingen (Hengelo)

NOVIB (Hengelo)

Comité eiergarderen (Hengelo)

Telefonische Hulpdienst Twente in oprichting (Almelo, Hengelo, Enschede)

(overgenomen uit het jaarverslag van gewest Overijssel)

CENTRUM VOOR HUMANISTISCHE VORMING

De discussie over het voor en tegen van humanistische vorming op de scholen voor voortgezet onderwijs is nog in volle gang. Wie het maartnummer van de Documentatiedienst doorkijkt zal ontdekken, dat men zich in vele kringen ermee bezig houdt en dat is een verheugend teken.
Het opvallende is echter, dat binnen het Verbond de zaak maar uiterst moeizaam op gang komt. Zo hier en daar treffen we in gemeenschapsblaadjes ér wel iets over aan en er worden ook wel bijeenkomsten over gehouden. Maar veel is het nog niet en dat is niet alleen opvallend, het wordt zelfs enigszins benauwend.

Aantal deelnemers

Het aantal deelnemers, dat zich tot nu toe heeft aangemeld, bedraagt ruim 2200. Opmerkelijk is, dat daaronder nogal wat niet-leden van het Verbond zijn hetgeen er op wijst, dat men in die kringen de noodzaak inziet. Daar staat tegenover, dat onze leden betrekkelijk lauw hebben gereageerd en het is de moeite waard daar eens wat meer aandacht aan te besteden.
Dat we veel meer deelnemers moeten hebben, zal ieder duidelijk zijn. Niet alleen omdat we daardoor de noodzaak van het vormingsonderwijs nog eens extra onderstrepen, maar ook om over de middelen te beschikken die voor de uitvoering van deze taak nodig zijn. De opleiding van de docenten b.v. gaat veel geld kosten en dat kan niet uit de contributies van het Verbond komen, maar moet uit de eigen middelen van het Centrum worden gefinancierd. Eveneens zal dit het geval zijn, als er leer- en leesboekjes nodig zijn.

Werkgroep

Op 14 maart is een werkgroep geïnstalleerd onder voorzitterschap van ons H.B.-lid Drs. Colpa. De groep bestaat uit onderwijsmensen, werkzaam in de verschillende takken van het voortgezet onderwijs en heeft tot taak, om een methodiek uit te werken bij het geven van het onderwijs. Ook zal een handleiding voor docenten worden opgesteld en onderzocht worden, of en welke leermiddelen nodig zijn.
Maar dit is nog niet alles. Zolang het Centrum nog niet over opgeleide docenten beschikt, zal men, als er vraag naar het vormingsonderwijs komt, en dat is hier en daar al het geval, over mensen moeten beschikken die het willen en kunnen geven. Die zullen dan door de werkgroep dienen te worden bijgestaan.

Publiciteit

Van de kant van het centrale apparaat wordt daaraan voortdurend het nodige gedaan. Na de eerste aanloop in de laatste maanden van 1962 is inmiddels een documentatie-brochure verschenen, die in ruime mate verspreid dient te worden. Elke gemeenschap kan hierbij helpen door het zenden van namen van hen, waarvan mag worden aangenomen, dat ze belangstelling hebben en dat zijn dan in het bijzonder mensen uit onderwijskringen, bestuurders van oudervereniging en, Volksonderwijs enz.

Tevens kan men, omdat inmiddels alle besturen beschikken over de namen van de deelnemers aan het Centrum, pogen dezen bijeen te brengen op een gespreksavond om vragen te bespreken, en na te gaan wat men in eigen kring verder doen kan. Hierbij zal de nieuwe functionaris Verduijn de behulpzame hand gaan bieden.
De deelnemers aan het Centrum hebben een informatieblaadje ontvangen „Taak en Toekomst" om hen op de hoogte te stellen van de stand van zaken. Het ligt in de bedoeling dat blad met tussenpozen van enkele maanden te laten verschijnen. Men kan natuurlijk van de daarin vermelde gegevens ook gebruik maken voor de gemeenschapsbladen.
Voor de radio heeft inmiddels Colpa ook een toespraak gehouden, waarbij aangeknoopt kan worden. En in het laatste nummer van „Rekenschap" schrijft Dr. van Gelder over vormingsonderwijs in schoolverband.

Mogelijkheden

Voor de gemeenschappen zijn er vele mogelijkheden om aan het Centrum steun te geven. Behalve datgene wat hierboven al werd opgesomd, kan men een forum laten houden, zoals met veel succes al hier en daar gebeurd is. Bijzondere vermelding verdient een gebeurtenis in onze gemeenschap 's-Gravenhage-Zuid. Het bestuur vroeg voor de bijeenkomst gebruik te mogen maken van de aula van de H.B.S. en de directeur was zo geïnteresseerd, dat alle ouders van de leerlingen uitgenodigd konden worden en zeer velen ook kwamen. Na afloop kwam de vraag: en wanneer beginnen jullie nu?
We hoeven niet te wachten, tot de wet in werking is, er zijn tal van scholen waar ook nu al een begin gemaakt kan worden, hetzij in de school, hetzij er buiten. Maar iemand moet het initiatief nemen en een docent moet beschikbaar zijn.
Niet voor niets heeft het C.B. onlangs om namen gevraagd van hen, die bereid en in staat zijn, met enige steun, om het vormingsonderwijs te geven. Want er zijn al heel wat aanvragen binnen en we kunnen geen nee verkopen. In afwachting van het corps docenten die we gaan opleiden zullen we een beroep moeten doen op hen, die het ook zonder opleiding wel zullen mannen.

Conclusie

We zijn bepaald niet pessimistisch t.a.v. de belangstelling die voor het humanistisch vormingsonderwijs bestaat. We zijn er ook van overtuigd, dat we over enkele jaren op veel scholen al bezig zullen zijn. Maar men, d.w.z. onze gemeenschappen overschatten de kracht van het centrale apparaat als we onvoldoende hulp krijgen. Hulp in de vorm van meer deelnemers, hulp in het meedenken, hulp bij het geven van de voorlichting aan de ouders.
Toen we hieraan begonnen wisten we, dat we een zware taak gingen aanvatten. Maar dat is niets nieuws, al ons werk is met offers op gang gebracht. Voor het Centrum echter kunnen we, mits we ze ook weten te vinden, beschikken over een groot aantal krachten, die nu voor dit stuk arbeid bijzondere belangstelling hebben.

NIEUWE FUNCTIONARIS

Met ingang van 1 mei a.s. zal als bestuurs-assistent de heer M. W. Verduijn (31) bij het Verbond zijn intrede doen. Daarmee wordt weer een stap gezet in de richting van versterking van het landelijke apparaat, omdat de nieuwe functionaris op den duur een deel van de werkzaamheden van de organisatie-secretaris gaat overnemen.
Ook de heer Verduijn is het Verbond niet vreemd. Hij behoort tot de groep van oud-H.J.G.'ers, die we in de laatste jaren op allerlei plaatsen zien opduiken. Door zijn vroegere werk brengt hij een behoorlijk stuk ervaring mee op het gebied van organisatorische werkzaamheden, terwijl hij ook over journalistieke eigenschappen beschikt.
Zoals gezegd zal zijn werk vooral hierin bestaan de organisatie-secretaris bij te staan. Dat betekent, dat we hopen op die manier meer steun aan de gemeenschappen te kunnen geven, groter aandacht aan de gewesten te gaan besteden en ook op allerlei plaatsen tot het functioneren van werkgroepen te komen.
Onze nieuwe man krijgt mede de opdracht zijn krachten te wijden aan de opbouw van het Centrum voor Humanistische Vorming. We stellen ons daarbij voor, dat hij samen met de besturen van de gemeenschappen in de eerste plaats gaat proberen werkgroepen van deelnemers aan het Centrum te vormen en dit ook in die plaatsen gaat doen, waar geen gemeenschappen bestaan. Dat wordt een heel karwei, maar we hebben goede hoop dat het zal lukken.
De besturen mogen dus verwachten, dat ze over enige tijd kennis met hem zullen maken en we verwachten dat dit tot een nuttige en vruchtbare samenwerking zal leiden.

DE LEIDENDE GRONDGEDACHTEN VAN HET MODERNE A-GODSDIENSTIGE HUMANISME EN HUN ONDERLINGE SAMENHANG

Tweede deel

De grondgedachten van de humanistische ethiek

4. De humanist „gelooft" in een fundamentele gelijkheid van het zedelijkheidsbesef bij alle mensen. Een zekere grond voor absoluut onveranderlijke waarden bezit hij echter nog niet.

Evenals het waardebesef in het algemeen is het zedelijkheidsbesef fundamenteel bij alle mensen gelijk. Er is geen moraal, wanneer of waar ook, die leugen, zelfzucht, harteloosheid, op zichzelf goed acht.[1]) Barmhartigheid, trouw en eerlijkheid zijn dan ook geen christelijke, humanistische of joodse begrippen, maar menselijke maatstaven en menselijke idealen, in alle tijden en op alle plaatsen aanwezig, zij het ook niet steeds precies gelijk.[2])

Wanneer de geschiedenis ons schijnt te suggereren, dat de waarden niet vast en bestendig zijn, dan moeten wij dit niet te gemakkelijk aanvaarden. Het is mogelijk, dat de fundamentele waarden niet veranderd zijn, maar breder van toepassing geworden zijn: eerst voor de familie, vervolgens voor de kleine staatsgemeenschap enz.[3]) Het algemeen geldige heeft immer slechts normatieve, nooit descriptieve betekenis.[4])

Schijnbare verandering en relativering van de waarden kan dikwijls ook verklaard worden uit een conflict tussen deugden, maar daar blijft het fundamentele waardebesef het beslissende criterium.

Met eenzelfde maatstaf, gehanteerd door verschillende personen of zelfs door eenzelfde persoon op verschillende tijden, kunnen de metingen anders uitvallen. Dat wijst echter niet op een verschil in waarde-maatstaf. Datgene, waarin het waardebesef tot uitdrukking komt, nl. het complex van ethische overtuigingen, de moraal, de tradities, conventies, wisselt met de tijden. Variabel is de toepassing op de feiten.[6]) Relativistisch kan men zijn ten aanzien van verschillende inhouden van het ware en het goede. Wat men op een gegeven moment van de geschiedenis voor waar houdt, blijkt later slechts ten dele waar te zijn, en wat men op een bepaald moment voor goed houdt, blijkt door iets beters vervangen te moeten worden. In die zin leert ieder geschiedbeschouwing ons de relativiteit van onze zedelijke oordelen. Dat ontkent de humanist niet, maar dat kan ook de christen niet ontkennen. De wijze echter, waarop wij tot die oor-

---

[1]) Dr. J. P. v. Praag, Autonoom Humanisme, pag. 10.
[2]) Prof. dr. G. Stuiveling, Humanistische Waarden, art. 1, pag. 3.
[3]) Prof. dr. C. J. Brandt Corstius, Wat is modern humanisme, 1950, pag. 8.
[4]) Dr. J. P. v. Praag, Modern Humanisme, 1947, pag. 81.
[5]) Dr. J. P. v. Praag, Modern Humanisme, 1947, pag. 78.
[6]) Prof. dr. L. v. d. Wal, Humanistische Waardefundering, in De Nieuwe Stem, 1950, pag. 214.

delen komen, is niet relatief; dat vermogen is met ons mens-zijn gegeven.[7]) Op grond van dit algemeen princiep kan de mens in de praktijk tot de meest uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige beslissingen komen, maar dat neemt niet weg, dat het goede, schone en ware als zodanig op ieder moment zich als een onontkoombare eis aan ons opdringt en dat in de gehoorzaamheid daaraan de zin van ons bestaan ligt.[8])

Volgens prof. dr. L. v. d. Wal moet echter één zaak aan iedere relativering worden onttrokken, nl. de grondmaatstaf ter onderscheiding van goed en kwaad; het grondoordeel of de grondinhoud van de centrale zedelijke waarde, die de fundamentele idee of het wezen zelf van het goede vertegenwoordigt. Hij omschrijft deze grondidee als de objectiviteit van de gezindheid, de volledige onbaatzuchtigheid of „het liefhebben van anderen als zichzelve".[9]) Relativering van deze zedelijke maatstaf zou in feite neerkomen op een overboord zetten van de zedelijke waardering zelf. De mens kán echter het zedelijk waarderen niet overboord zetten, evenmin als het hem mogelijk is zijn mens-zijn af te leggen.[10])

De waarde-ideeën, die de mens leiden, zijn naar hun essentie uitvloeisel van de oorspronkelijke uitrusting van de menselijke geest; zij zijn produkten van het scheppend vermogen der rede en zij fungeren als maatstaven, telkens wanneer het gehalte van een gegeven waarde moet worden getoetst.

De essentie der maatstaven is ons niet aangeleerd; er is ook geen reden haar van goddelijke oorsprong te achten. Zij behoort tot de meest wezenlijke bestanddelen van de menselijke geest, die zich, op min of meer zuivere wijze, in het feitelijke keuren manifesteert.[11]) De humanist waagt het erop te veronderstellen, dat vergelijkend onderzoek aan het licht zal brengen, dat de inhoud van deze waarden overal essentieel dezelfde is en dat wij zullen ontdekken, dat hun oorsprong te vinden is in de menselijke geest.[12]) Alhoewel veel normen door het milieu bepaald worden ziet het er naar uit, dat er toch ook normen zijn, welke op ideeën berusten, die voor iedere ervaring reeds in de menselijke geest aanwezig zijn. Dat is echter nog geen bewezen feit.[13]) Als dit waar is zou de voornaamste voorwaarde voor een universele beschaving vervuld zijn en daar onze tijd de technische middelen in handen heeft om zulk een beschaving tot werkelijkheid te brengen, bestaat de kans, dat de mensheid op zekere dag zijn dageraad zal aanschouwen.[14])

---

[7]) Dr. J. P. v. Praag, Ontmoeting der Levensovertuigingen, pag. 52.
[8]) Dr. J. P. v. Praag, Autonoom Humanisme, pag. 10-11.
[9]) Prof. dr. L. v. d. Wal, Problemen der zedelijke waardering, 1958, pag. 201-202. Dit is het z.g. „objectiviteitsbeginsel" van prof. Heymans: Wat altijd weer als slecht en gemeen wordt veroordeeld, dat is het zwaarder laten wegen van bepaalde belangen, niet omdat zij objectief zwaarder zijn, maar omdat het direct of indirect *eigen* belangen zijn.
[11]) Prof. dr. L. v. d. Wal, Humanistische Waardefundering, in De Nieuwe Stem, 1950, pag. 224-5.
[11]) Prof. dr. T. T. ten Have, Over Waarde en Waardigheid, in Rekenschap, 1957, pag. 56.
[12]) Prof. dr. T. T. ten Have, Het Humanistisch Waagstuk in onze tijd, in Rekenschap, 1958, pag. 75.
[13]) Prof. dr. T. T. ten Have, Hum. Doc., mei 1958, pag. 84.
[14]) Prof. dr. T. T. ten Have, Het Humanistisch Waagstuk in onze tijd, in Rekenschap, 1958.

5. *De humanist aanvaardt geen onveranderlijke concrete normen.*

Het is goed onderscheid te maken tussen waarde en norm. Het waardebesef leert ons niet hoe we in bepaalde concrete omstandigheden moeten handelen. Dit geschiedt in een concreet zedelijk oordeel, waarin men zijn persoonlijke en subjectieve toepassing van het waardebesef op eigen concrete levensomstandigheden tot uitdrukking brengt. Onder deze concreet zedelijke oordelen kan een grote variatie optreden, zelfs bij eenzelfde persoon, omdat hij de toestand anders kan zien. Nog meer verschillen de waardemetingen bij verschillende personen, terwijl een en ander mede beïnvloed wordt door opvoeding, intelligentie en neigingen. De concrete waardeoordelen zijn derhalve in hoge mate relatief.
Deze concreet zedelijke oordelen kunnen echter voor de individuele mens tot vaste leefregels leiden en voor een groep in een bepaald milieu en bepaalde tijd normen worden, volgens welke men uit gewoonte begint te leven. Van een norm is derhalve sprake wanneer concreet zedelijke oordelen een zekere algemeenheid en vastheid gekregen hebben. Uit deze normen nu kunnen hele systemen groeien, die dan de „moraal" vormen. Deze normen kunnen verder verstarren tot conventies en tradities.[15]) Deze normen, conventies en tradities zijn echter zo relatief, dat we nooit van absolute normen en een absolute moraal kunnen spreken.
De gevestigde normen zijn slechts „ruwe taxaties". Het gevaar bestaat dat men ze gaat verabsoluteren en bevriezen tot een absoluut zelfstandige waarde. Het gevaar dreigt dan, dat de concrete mens aan zo'n „abstractie" wordt opgeofferd. Een ander gevaar is, dat in een leven volgens de aangeleerde normen de persoonlijke verantwoordelijkheid geheel op de achtergrond raakt of helemaal verdwijnt. Het is daarenboven niet denkbeeldig, dat men bewust de persoonlijke verantwoordelijkheid gaat verzaken, door haar af te schuiven op tradities. Het blindelings leven volgens tradities en conventies is daarom het minst zedelijke en het minst menselijke van al. Daarom legt het humanisme zo sterk de nadruk op de persoonlijke verantwoordelijkheid. Fundamenteel humanistisch blijft de gedachte, dat de ware zedelijkheid zich slechts in een uiterst persoonlijke worsteling om waarheid en klaarheid laat verwerkelijken.

6. *In de humanistische levensovertuiging staat de persoonlijke verantwoordelijkheid centraal.*

Zedelijkheidsbesef *is* eigenlijk verantwoordelijkheidsbesef. Vandaar dat de persoonlijke verantwoordelijkheid in de humanistische levensovertuiging een zeer centrale plaats inneemt. Verantwoordelijkheid is zelfs de roeping van de mens als mens. Zonder die roeping zou er van mens-zijn geen sprake zijn.[16]) De verantwoordelijkheid is de volstrekte grondslag van de samenleving en de mogelijkheid daarvan; de grondslag van alle

---

[15]) Dr. J. P. v. Praag, De plaats van het humanisme in de Nederlandse volksgemeenschap, 1949, pag. 24; Idem, Poging tot Plaatsbepaling, 1951, pag. 11; Idem, Humanistische Verkenningen, Dogma of Uitgangspunt, in Mens en Wereld, nov. 1950, pag. 2.
[16]) Mr. H. B. J. Waslander, Humanistische Waarden, 1948, pag. 17. — Mr. A. Stempels, Verantwoordelijk handelen, radiovoordracht, 29 oktober 1950.

humaniteit.[17]) Alhoewel de humanist niet kan bewijzen dat de mens in de verantwoordelijkheid is geplaatst, kan hij, op grond van zijn levensovertuiging, de mens niet anders verstaan dan in zijn geestelijke en zedelijke, d.i. verantwoordelijke aard.[18])

Niet alleen staat de mens in verantwoordelijkheid tegenover zichzelf, maar ook voor zijn medemensen. Steeds heeft de mens antwoord te geven op concrete situaties, waarin hij is geplaatst. Dit antwoord is wezenlijk meer dan het louter reageren van het dier. Het is een, vanuit de kern van de persoonlijkheid, met de totale persoonlijkheid intreden in de situatie.[19]) Het gaat hierbij om de eerbiediging van de concrete mens, die niet mag worden opgeofferd aan abstracties, klasse, natie, ras of eredienst, aan abstracte voorschriften en regels.

Het verantwoordelijkheidsbesef leidt onmiddellijk tot het praktisch humanisme.

In de aanvaarding van deze persoonlijke verantwoordelijkheid ziet de humanist het *wezenlijke* verschil tussen Humanisme en Christendom. Het Christendom ziet in de openbaring en de genade de laatste toetssteen en het beslissende element van de menselijke handeling. De humanist kan dit Christendom dan ook niet anders zien dan als een relativering en een verzaking van de persoonlijke verantwoordelijkheid en van het specifiek menselijke.[20])

(Hier en daar is misverstand ontstaan over deze reeks artikelen. Voor de goede orde wordt er op gewezen dat het hier gaat om de weergave van 2 artikelen, geschreven door pater J. Alleman in het Tijdschrift voor Philosophie van dec. 1959 en maart 1960. Zie ook Kader 1962, no. 2. Red.).

[17]) Dr. J. P. v. Praag, Poging tot Plaatsbepaling, pag. 11-13; Mens en Wereld, nov. 1950, pag. 2; Dr. J. P. v. Praag, in Mens en Wereld, 10 nov. 1953, pag. 1.

[18]) Dr. J. P. v. Praag, Humanistische Verkenningen, in Mens en Wereld, sept. 1950, pag. 5. Zie Nieuwe Beginselverklaring, pag. 7-9.

[19]) Dr. J. P. v. Praag, Ontmoeting der Levensovertuigingen, 1954, pag. 49.

[20]) Dr. J. P. v. Praag, Poging tot Plaatsbepaling, 1951, pag. 2-3.
Deze kritiek geldt eerst het reformatorisch christendom, waar de rede binnen de levensovertuiging geen enkele functie vervult. Er zijn overgangsvormen tussen Humanisme en Christendom. Er is een humanistisch katholicisme en een vrijzinnig protestantisme. „De aanhangers dier stromingen mogen met zichzelf te rade gaan of en in hoeverre zij zich met goed recht christenen kunnen noemen" (dr. J. P. v. Praag, L.c., pag. 4). Zie verder: Dr. J. P. v. Praag, Humanistische Verkenningen II, Geloof en Rede, in Mens en Wereld, juli-aug. 1950, pag. 2 en Nederl. Gesprek Centrum, publ. nr. 3, pag. 5.

Geestelijke Verzorging

RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN
EN HUN MEDEWERKERS

HULP PER DRAAD

Voor mij ligt een stapel kranteknipsels, alle betrekking hebbend op de telefonische S.O.S. diensten in Nederland. Blijkbaar heeft men met het oog op de ,,siberische" periode nog eens op deze diensten willen attenderen ten behoeve van degenen die op een of andere wijze in moeilijkheden verkeren.
Eén krant schrijft:

> ,,De S.O.S. Telef. hulpdienst in onze stad is breed-interkerkelijk; twaalf kerkgenootschappen, waaronder de Protestantse, Rooms-katholieke en het Leger des Heils nemen er aan deel. De vrijwilligers behoren praktisch allen tot een der kerkelijke gemeenschappen en doen dit werk vanuit een evangelische bewogenheid".

Jonge en oude mensen, van verschillende levensopvatting, van allerlei rang en stand in de maatschappij bellen op. Hun problemen zijn gevarieerd als de mensen zelf; veel financiële moeilijkheden, afbetalingsproblemen, schulden, maar ook levensmoeilijkheden, gezins- en huwelijksproblemen, ontrouw, sexuele moeilijkheden of ruzie. Talrijke mensen worstelen met hun eenzaamheid of om hun geloof niet te verliezen in de hardheid van het leven. Sommigen zien geen lichtpunt meer en denken slechts de dood als oplossing.
Er zijn er ook die alleen maar de vraag stellen welke arts zondagdienst heeft in hun stadsdeel of waar men zich kan vervoegen voor een ,,babysit". Die niet weten tot welk adres zij zich met hun probleem moeten wenden in de doolhof van de vele instanties.

Ziehier een misschien wat romantisch, maar zeker niet onjuist getekend beeld van de vele problemen waarmee telefonische hulpdiensten te maken krijgen . . .
Intussen verrijst de een na de andere S.O.S.-dienst in Nederland, meestal gebaseerd op òf interkerkelijke (Protestantse groeperingen) òf oecumenische (R.K. en Prot.) samenwerking. Tot nu toe kent alleen Amsterdam een tel. hulpdienst ,,De Wegwijzer", waarbij *alle* levensbeschouwelijke groeperingen werkzaam zijn, zowel op bestuurlijk niveau als bij de directe hulpverlening.
Zijn telefonische hulpdiensten mode-grillen? Het is zeer wel mogelijk, mits men daarbij bedenke dat er wel meer is geweest wat aanvankelijk als mode bestempeld, een andere, nieuwe aanpak bleek te zijn en na verloop van tijd als vanzelfsprekend werd geaccepteerd.
Hoe het ook zij: zowel geestelijke zorg als maatschappelijk werk hebben met dit nieuwe medium te maken; het raakt dus ook de organen rondom

de humanistische beweging. Met andere woorden: de telefonische hulpdiensten hebben ook de aandacht van Humanitas en van het Humanistisch Verbond. Er is een „Landelijke commissie telefonische hulpdiensten", ingesteld door het Hoofdbestuur van Humanitas, waarin ook de centraal geestelijk raadsman van het H.V. zitting heeft.
Mettertijd hoopt deze commissie een antwoord te kunnen geven op de vele vragen die zich nu reeds om die telefonische hulpverlening heen opstapelen; vragen als: „welke functies kan een S.O.S.-dienst hebben naast de verwijzende?"
„Wat is de algemene waarde van een T.H. dienst voor zielszorg en maatschappelijk werk?"
„Wat kan maatschappelijk werk en geestelijke verzorging leren van de methodiek van de tel. hulp?"
„Wat betekent het gemis aan visuele communicatie?"
„Moet het telefoon-apparaat bediend worden door een beroepskracht of kan men ook een vrijwilliger die taak opdragen?"
en zovele meer.

Het is ongetwijfeld nuttig werk om een stuk problematiek te doordenken van dit soort werk, maar als een plaatselijk gemeenschapsbestuur wordt uitgenodigd om zitting te nemen in een commissie ter voorbereiding van de oprichting van een S.O.S.-dienst, wat dan? Dan wachten we niet op een moeizaam te veroveren inzicht in een geheel nieuwe aanpak, maar beginnen met:

a. de uitnodiging aanvaarden,
b. indien ter plaatse ook een afdeling van Humanitas werkzaam is, met hun bestuur contact opnemen, elkaar informeren en gezamenlijk mogelijkheden nagaan op welke wijze de humanistische medewerking het best en meest efficiënt kan worden geëffectueerd,
c. de C.G.R. op de hoogte te stellen van wat er gaat gebeuren en hem uitnodigen de besprekingen van de plaatselijke besturen bij te wonen. Hij heeft op dit terrein enige ervaring als mede-bestuurslid van de Amsterdamse telefonische hulpdienst „De Wegwijzer" en is gaarne bereid de gemeenschappen te adviseren.

D.d'A.

ZIEKEN- EN BEJAARDENBEZOEK

Dankzij de rapporteringslijsten konden we een geheel nieuwe en uitgebreide adressenlijst samenstellen van het zieken- en bejaardenbezoek. Maar daarnaast ontdekten we veel aktiviteiten die we gaarne door willen geven om eventueel na te volgen daar waar er mogelijkheden liggen. Zo heeft Leiden een groot academisch ziekenhuis waar patiënten opgenomen worden uit het gehele land en dit zijn vaak zeer ernstige en langdurige zieken. Al vele malen werd door andere gemeenschappen een beroep gedaan op de ziekenbezoeksters in Leiden om geestverwanten in het academisch ziekenhuis te bezoeken buiten de officiële bezoekuren.
De secretaris van Leiden schrijft verder:
„Voor het academisch ziekenhuis hebben we pas geleden een nieuwe regeling getroffen. Het komt nl. vaak voor dat zeer ernstige zieken uit andere delen van het land in Leiden moeten worden geopereerd. Gewoonlijk komt er dan een familielid mee die dan in het ziekenhuis mag

verblijven maar die vaak door gebrek aan personeel niet de verzorging krijgt die men nodig heeft. Daarbij verkeert men in grote spanning en vaak heeft men enige geestelijke steun nodig — meer dan de patiënt die er meestal niets van merkt. Wij hebben toen op verzoek van de maatschappelijk werkster in het ziekenhuis, lid van het H.V., een oproep geplaatst om vrijwilligers voor het opnemen van deze familieleden in de huiselijke kring. Dit heeft succes gehad. Wanneer zich nu zo'n geval voordoet in de buitenkerkelijke kring kunnen deze familieleden direkt ondergebracht worden. Ze staan telefonisch in verbinding met het ziekenhuis, zodat ze altijd kunnen worden opgeroepen als het nodig is."
Onze Leidse secretaris schrijft onderaan zijn brief zelf al: „Dit is misschien ook wel iets voor andere gemeenschappen waar grote ziekenhuizen zijn".

Ik ontdekte in de rapporten ook dat verschillende gemeenschappen inderdaad doorgeven indien geestverwanten verblijven in ziekenhuizen of sanatoria in andere delen van het land dan de eigen woonplaats.
Geeft u dit inderdaad zo gauw mogelijk door aan de hand van de nieuwe lijst van zieken- en bejaardenbezoek. Mocht er geen leidster van het ziekenbezoek zijn in een betreffende plaats geeft u dit dan door aan het gemeenschapssecretariaat. Er is dan altijd wel iemand die de zieke of bejaarde bezoekt.

Waardering

Het is voor elke zieken- en bejaardenbezoek(st)er moeilijk om altijd te bepalen of zo'n gebracht bezoek nu eigenlijk werkelijk wel gewaardeerd wordt. De zieke is natuurlijk erg beleefd, toont belangstelling, er volgt ook wel een gezellig praatje, heel vaak zonder veel „diepgang", maar zou de zieke iets gemist hebben als we niet gekomen waren? In de meeste gevallen komen we het antwoord nooit te weten. Maar het is daarom zo prettig dat we het in sommige gevallen — en soms helemaal niet verwacht — wel horen. Dit geeft dan de stimulans om dit werk inderdaad steeds maar weer rustig voort te zetten.
Een van onze ziekenbezoeksters b.v. bezocht lange tijd een jong echtpaar. Ze hadden een verkeersongeluk gehad buiten de eigen woonplaats waar ze een kind bij verloren. Op verzoek van een familielid bracht onze ziekenbezoekster na lang aarzelen en na overleg met de hoofdverpleegster eindelijk een bezoek en herhaalde dit verschillende keren. Ook dit waren gezellige bezoeken eigenlijk zonder meer haars inziens. Nadat het echtpaar weer thuis was, ontving onze ziekenbezoekster de volgende brief:
„Wij hebben er behoefte aan u van harte te bedanken voor uw wekelijkse bezoeken. Misschien hebt u zich wel eens afgevraagd: „Ik doe dat nu wel, maar doet het de mensen die ik bezoek ook iets?" Welnu mevr. J., ik kan u verzekeren dat de mens-in-nood, de eenzame mens, de mens met zijn vaak groot of klein verdriet, hunkert naar bezoek, naar het alleen-maar-luisteren van de medemens. Wij hopen dat u dit werk nog lang zal kunnen en willen voortzetten".
Wij behoeven hier niets aan toe te voegen en laten deze regels elke medewerkster maar steeds duidelijk voor ogen staan op dagen dat men er zo weinig zinvols in ziet.

A. Treurniet-Wiersma